

Kultura baroku kształtowała się pod wpływem wielu czynników politycznych, społecznych i religijnych. Sztuka baroku to triumf kościoła katolickiego i jego mocna broń w walce z kontrreformacją. Styl baroku, tak silnie oddziałujący na zmysły człowieka, najtrafniej obrazuje praktyczną zasadę Jezuitów (zakonu będącego jednym z głównych filarów kontrreformatorskich działań Kościoła): „do dusz wiernych najlepiej trafia się przez ich oczy”.

Barok to przepych i dekoracyjność, to dynamizm i fantazyjność, to monumentalizm i iluzja. Ten XVII i XVIII-wieczny styl stara się zatrzeć granicę między przestrzenią realną a imaginacyjną, między światem doczesnym a wizyjnym.

Barok okazał fasady z wyginanymi elewacjami, przerywanymi gzymsami i fantazyjnymi obramowaniami otworów. To wnętrza zdobione spiralnymi kolumnami, filarami, pilastrami i sztukateriami. To przebogata dekoracja płaszczyzn, często asymetrycznych. To ekspresyjna rzeźba i iluzjonistyczne malowidła. To bogactwo i efektowność materiałów: wielobarwny marmur i jego imitacja, złocenia i biel gipsu.

Przestrzenne wnętrza kościołów, z nieproporcjonalnie poszerzoną nawą główną, podporządkowane są wielkiemu ołtarzowi. Rzeźba, także nagrobna, pełna patosu, ruchu i teatral-

nego gestu, dąży do odzwierciedlenia silnej ekspresji i stanów ekstazy. Podobne tendencje dominują w malarstwie: religijnym o tematyce mistycznej, symbolicznej i martyrologicznej oraz świeckim, w którym przeważają sceny mitologiczne, alegoryczne i historyczne, a także portrety.

Cechą charakterystyczną polskiego baroku są portrety trumienne — pamiątka śmierci Sarmaty i dokument niegdysiejszych obyczajów — unikalne w skali światowej dzieło sztuki (jedna z największych kolekcji portretów trumiennej z XVII i XVIII w. znajduje się w Muzeum Regionalnym w Międzyzrzeczu).

Kompozycje barokowe to sakralne i świeckie zespoły zabudowań, parków, ogrodów, fos i stawów. To kościoły oraz dwory, zamki i pałace.

Dominację stylu barokowego w Polsce datujemy od końca XVI do połowy XVIII w.

Pierwszym barokowym obiektem w Rzeczypospolitej Obojga Narodów był kościół jezuitów w Nieświeżu, obecnie Białoruś, wzniesiony już w 1582 r.

W Wielkopolsce, położonej nieco na uboczu głównego nurtu życia artystycznego kraju, barok zaczął się rozprzestrzeniać w wieku XVII, wypierając wciąż żywe tradycje renesansu i manieryzmu. W wiekach XVII i XVIII na ziemi wielkopolskiej tworzyli swoje wspaniałe dzieła przybyli z Włoch architekci: Szymon Belotti, Krzysztof Bonadura Starszy, bracia Jan, Jerzy i Andrzej Catenazzi, Baltazar Longhena, Tomasz Poncino oraz miejscowi muratorzy, np. Jan Koński. W okresie późnego baroku na terenie Wielkopolski działał także przybyły z Rzymu i tutaj osiadły Pompeo Ferrari — najznakomitszy z architektów włoskich pracujących na terenie Polski, twórca wielu monumentalnych obiektów takich, jak ratusz i kościoły w Lesznie, kościoły w Poznaniu, Gostyniu, Łądzie, Obrzycku, Osiecznej, Owińskach i Wschowie. Nieco później tworzyli tutaj również sławni architekci: Adam Stier, Karol

Marcin Frantz, Ignacy Graff. Powstałe wówczas budowle nie ustępują najwybitniejszym dziełom tego stylu w Polsce.

Do najwspanialszych wielkopolskich barokowych obiektów sakralnych zaliczyć należy zespół klasztorny Filipinów na Świętej Górze w Gostyniu, poznańską Farę, kościoły w Lesznie oraz pocysterskie świątynie w Łądzie, Obrze i Przemęcie. Najciekawszymi natomiast obiektami świeckimi są: zamek w Rydzynie, pałace: w Pępowie k. Gostynia, Konarzewie k. Poznania, Czempiniu k. Kościana, Ciążeniu k. Pyzdr i we Włoszakowicach k. Leszna oraz dwory: w Łomnicy k. Zbąszynia, Siedmiorogowie k. Borku Wlkp., w Starym Popowie k. Przemętu i Studzieńcu k. Rogoźna.

Wspaniałe polichromie oraz obrazy o treści religijnej zachowały się w wielu świątyniach. Najciekawsze polichromie zobaczyć można w kościołach na Świętej Górze w Gostyniu, Łądzie, Lubiniu i Owińskach, w poznańskiej Farze, Pyzdrach i Wolsztynie, a także w drewnianym kościele w Welnie k. Rogoźna. Spośród twórców najcenniejszych polichromii należy wymienić Jerzego Wilhelma Neunhertza, Karola Dankwarta, Adama Swacha.

Aby poznać te z najciekawszych wielkopolskich zabytków architektury doby baroku, które zaliczamy do reprezentatywnych przykładów tego stylu w Polsce, należy odwiedzić środkową i południową część Wielkopolski, a proponowana niżej trasa pozwoli poznać barokowe obiekty Lubinia, Gostynia, Rydzyny i Leszna.

Na wycieczkę, łącznie ze zwiedzaniem, należy przeznaczyć około 10 godzin.

TRASA WYCIECZKI

Poznań—Kórnik—Śrem—Lubiń—Gostyń—
—Pawłowice—Rydzyna—Leszno—Kościan—
—Poznań, 199 km

0 km POZNAŃ

Wyruszającym na trasę warto przypomnieć najcenniejsze obiekty barokowe miasta Poznania. Są to: kolegiata farna z lat 1651–1701 p.w. św. Stanisława Biskupa — ul. Gołębia, dawne kolegium pojezuickie (obecnie siedziba Urzędu Miejskiego) z lat 1701–1733 rozbudowane na przełomie XIX i XX w. — Plac Kolegiacki, kościół przebudowany z kamienicy mieszczańskiej w latach 1702–1704 p.w. Najświętszej Krwi Pana Jezusa — ul. Żydowska, kościół z lat 1668–1733 p.w. św. Antoniego Padewskiego i z przykościelnym klasztorem z lat 1672–1749 należącym do o. franciszkanów konwentualnych — Wzgórze Przemysła, kościół z lat 1661–1668 p.w. św. Franciszka z Asyżu należący do o. franciszkanów-bernardynów — pl. Bernardyński, kościół karmelitów bosych z lat 1644–1678 p.w. św. Józefa — Wzgórze św. Wojciecha, poreformacki kościół z lat 1663–1685 p.w. św. Kazimierza (obecnie kościół polsko-katolicki) — ul. Bydgoska.

Wyjazd z miasta ul. Bolesława Krzywoustego i dalej szosą nr 11 na płd. wsch. w kierunku Łodzi i Katowic.

22 km KÓRNIK

Miasto nad Jez. Kórnickim, 6,2 tys. mieszkańców. Lokalny ośrodek usługowy, placówki naukowe PAN. W rynku gotycki kościół p.w. Wszystkich Świętych z XV w., przebudowany w XIX w. Zespół starej zabudowy miejskiej. Zamek, pierwotnie z XVI w., po przebudowie w XIX w. — neogotycki, z muzeum wewnątrz i Biblioteką Kórnicką. Przy Zamku najbogatsze w Polsce arboretum o pow. 33,5 ha z Muzeum Dendrologicznym.

Wyjazd z miasta szosą nr 434 na płd. w kierunku Śremu.

24 km BNIN

Niegdyś samodzielne miasto, obecnie część Kórnik, położone na przesmyku między jeziorami Bnińskim i Kórnickim. W rynku barokowy ratusz z XVIII w., a na półwyspie Jez. Bnińskiego dwa grodziska — pierścieniowate i stożkowe.

42 km ŚREM

Miasto powiatowe nad Wartą, 30,3 tys. mieszkańców. Odlewnia żeliwa, przemysł odzieżowy i spożywczy. Gotycki kościół farny p.w. NMP Wniebowziętej z XV–XVI w., a przed nim barokowa figura św. Jana Nepomucena z 1734 r. Barokowy, pofranciszkański zespół klasztorny z kościołem p.w. Narodzenia NMP z XVII–XVIII w. Późnogotycki kościół poszpitalny p.w. św. Ducha z XV–XVI w., przebudowany w XIX w. Dawny zespół poklasztorny klarysek z XVIII w., przebudowany w XIX w. Zespół starej zabudowy miejskiej oraz Muzeum Śremskie.

Przy drodze w kierunku Leszna kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusa z 1988 r., a przed nim, odsłonięty w 2000 r. pomnik znanego społecznika — ks. Piotra Wawrzyniaka.

Wyjazd z miasta szosą nr 432 na płd. zach. w kierunku Leszna.

56 km JERKA

Duża wieś, węzeł drogowy.

Na skrzyżowaniu dróg skręcamy w lewo szosą nr 308 na płd. wsch. w kierunku Gostynia.

61 km LUBIŃ

Duża wieś położona wśród morenowych wzniesień. Około 1075 r. powstał tu klasztor benedyktyński, istniejący, z przerwą na lata 1836–1923 oraz podczas II wojny światowej, do dzisiaj.

Na jednym ze wzgórz — barokowy kościół klasztorny p.w. Narodzenia NMP, z wysoką wieżą, wzniesiony w XVIII w. na reliktach romańskich i gotyckich. Część barokowa: sklepienie nawy i prezbiterium oraz kaplice tworzące nawę poprzeczną — pokryte barokową polichromią przez malarza benedyktyńskiego Grossa (vel Crofta) w latach 1730–1740. Z wyposażenia wnętrza na szczególną uwagę zasługują stalle zwieńczone rzeźbami m.in. Ojców Kościoła i króla Dawida. W bocznej kaplicy sarkofag o. Bernarda z Wąbrzeźna oraz płyta nagrobna pochowanego tu księcia Władysława Laskonogiego (zm. 1231). Od strony północnej do kościoła przylega budynek klasztorny z XVII w. przebudowany w wieku XVIII. Po stronie południowej, naprzeciw zespołu klasztornego, na wzniesieniu, romański kościół św. Leonarda z pocz. XIII w., rozbudowany w stylu gotyckim, z późnorenesansowym szczytem.

68 km KUNOWO

Wieś nad Obrą. Kościół p.w. św. Andrzeja Apostoła z 1909 r.

Skręcamy w prawo szosą nr 434 na płd. w kierunku Gostynia.

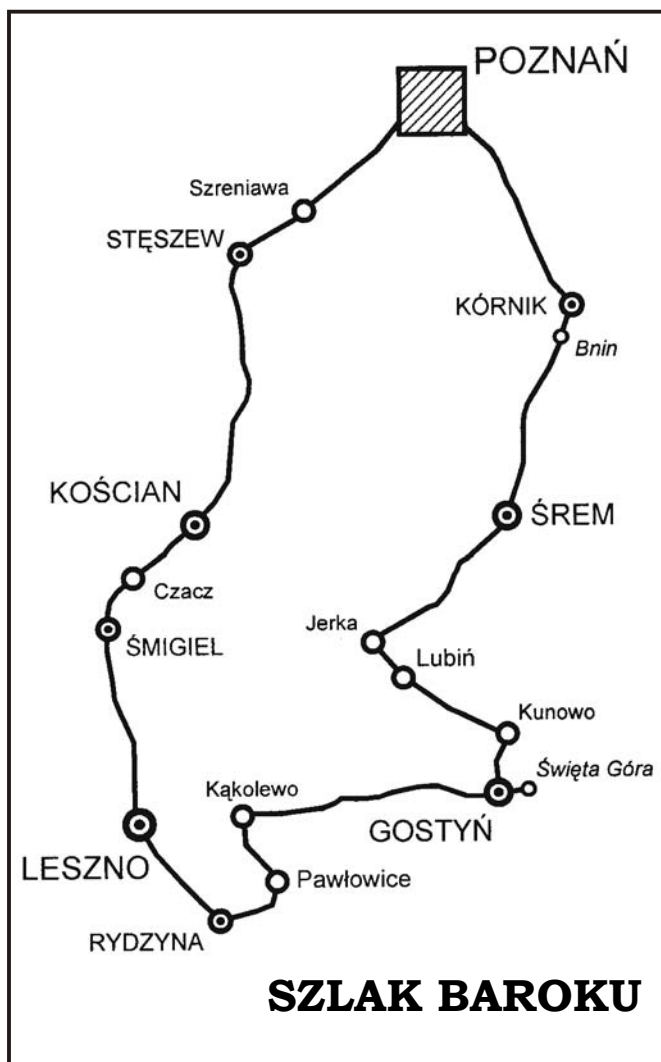
75 km GOSTYŃ

Miasto powiatowe nad rzeką Kanią, 21,5 tys. mieszkańców. Ośrodek przemysłowy, m.in. huta szkła, fabryka mebli, cukrownia. Późnogotycki kościół farny p.w. św. Małgorzaty z XV–XVI w. oraz neorenesansowy kościół p.w. św. Ducha i Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1908–1910 r. Zabytkowa zabudowa z XVIII w. Muzeum Ziemi Gostyńskiej.

Wjeżdżając do miasta zbaczamy na wsch. drogą nr 12 w kierunku Jarocina.

77 km GOSTYŃ — ŚWIĘTA GÓRA

Przedmieście Gostynia, zwane Głogówko. Na wzniesieniu po północnej stronie szosy

jeden z najcenniejszych zabytków Wielkopolski — monumentalny barokowy zespół klasztorny Filipinów. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Filipa Neri, datowany na lata 1675–1728, zbudowany wg projektu Baltazara Longhena przez braci Jerzego i Jana Cattenazzich wzorowany jest na weneckiej świątyni p.w. Santa Maria della Salute. Wielka kopuła kościoła o średnicy 17 m i wysokości 50 m jest dziełem Pompeo Ferrariego i współpracującego z nim Jana Adama Stiera. Wnętrze kopuły ozdobione polichromią w 1746 r. przez śląskiego malarza Jerzego Wihelma Neunhertza przedstawia sceny z życia św. Filipa Neri.

W barokowym ołtarzu głównym z lat 1723–1726, łaskami słynący, obraz Matki Boskiej Świątogórskiej Róży Duchownej z 1540 r. — cel licznych pielgrzymek. W ołtarzach bocznych na szczególną uwagę zasługują: gotycka Pieta z XVI w. i krucyfiks gotycki z V w. Rozległe podziemia z trumnami zmarłych zakonników oraz fundatorów. Barokowe zabudowania klasztorne z lat 1732–1748 są dziełem P. Ferrariego i J.A. Stiera.

Wracamy do Gostynia i drogą nr 12 udajemy się na zachód w kierunku Leszna.

97 km KAŹKOLEWO

Duża wieś. Kościół barokowo-klasycystyczny p.w. Wszystkich Świętych, datowany na lata 1790–1797, zbudowany na murach wcześniejszej, gotyckiej świątyni z 1501 r. Pałac klasycystyczny z poł. XIX w. i park o pow. 2,6 ha.

Opuszczamy szosę nr 12 i kierujemy się lokalną drogą w lewo, do Pawłowic.

101 km PAWŁOWICE

Duża wieś. Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki PAN. Klasycystyczny zespół pałacowy rodu Mielżyńskich z lat 1779–1783, dzieło arch. Karola Gottharda Langhansa. Wystrój wnętrz pałacowych

proj. Jana Christiana Kamsetzera, a sztukaterie dziełem zespołu kierowanego przez Giuseppe Amadio. Na szczególną uwagę zasługuje bogato zdobiona Sala Balowa oraz Salon Zielony i Jedwabny. W holu dwie rzeźby Władysława Marcinkowskiego z ok. 1900 r. Park krajobrazowy o pow. 11,97 ha z lat 1783–1785. W północnej części wsi — kościół p.w. Matki Boskiej Śnieżnej z 1597 r., rozbudowany w II poł. XVIII w.

Opuszczamy wieś w kierunku zachodnim.

106 km NOWA WIEŚ

Skrzyżowanie szos. Zbaczamy w lewo, na pd. w kierunku Rydzyny.

112 km RYDZYNA

Miasto liczące 2,4 tys. mieszkańców położone nad Polskim Rowem, z unikatowym w skali Polski i jednym z nielicznych w Europie barokowym układem urbanistycznym zrealizowanym w latach 1738–1762 wg proj. Karola Marcina Frantza. Niegdyś rezydencja rodowa m.in. Leszczyńskich i Sułkowskich. Barokowa i neobarokowa zabudowa rynku z ratuszem z 1752 r. i figurą Trójcy Świętej z lat 1760–1761 upamiętniającą epidemię dżumy w 1709 r. Barokowy kościół p.w. św. Stanisława datowany na lata 1746–1751 r., dzieło K.M. Frantza, z zachowanym oryginalnym wystrojem wnętrza i cenną płytą nagrobną z 1422 r. — Jana z Czerniny, założyciela miasta. Pod prezbiterium krypta grobowa książąt Sułkowskich z Rydzyny. W części wschodniej miasta zamek Leszczyńskich, później Sułkowskich, zbudowany w latach 1682–1695, dzieło arch. Józefa Szymona Belottiego. Kolejnych przebudowań Zamku dokonali: Pompeo Ferrari ok. 1700 r., Karol Marcin Frantz w latach 1742–1745 oraz Ignacy Graff w latach 1766–1796. Spalony w 1945 r., odbudowany w latach 1972–1982 z przeznaczeniem na ośrodek

szkoleniowy i dom pracy twórczej Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich.

Zamek to czterokondygnacyjna budowla na planie czworoboku, z kwadratowym dziedzińcem pośrodku i 4 wieżami w narożach. Całość otoczona fosą z późnobarokowym mostem kamiennym z ok. 1750 r. Wewnątrz wspinałe sale: Balowa — dwukondygnacyjna, z freskiem Jerzego Wilhelma Neunhertza z 1745 r. oraz Posagowa, Myśliwska, Czterech Pór Roku i Morska. Przy zamku: barokowo-klasycystyczne oficyny, pawilon, ujeżdżalnie i stajnia z lat 1750–1762 (K.M. Frantz), przebudowane w latach 1783–1786 (I. Graff). Od strony wschodniej, do zamku przylega park o pow. 6,9 ha z końca XVII w., pierwotnie o założeniu regularnym, przekształcony, ok. 1820 r., w park krajobrazowy. Przy drodze do Leszna dawny, późnobarokowy kościół poewangelicki z lat 1779–1783, zaadoptowany na salę koncertową.

Wyjazd z Rydzyny na pn. zach. szosą nr 5 w kierunku Leszna.

121 km LESZNO

Miasto powiatowe, siedziba powiatu ziemskiego, 62,6 tys. mieszkańców. Dawna siedziba rodowa Leszczyńskich. Obecnie duży ośrodek administracyjny, kulturalny i przemysłowy. Liczne zabytki, głównie barokowe. Centrum sportu szybowcowego, na przedmieściu Strzyżewice — lotnisko szybowcowe. Nowoczesny kompleks rekreacyjno-sportowy z krytą pływalnią „Akwawit”.

W rynku ratusz z wysoką wieżą; pierwotnie późnorenesansowy z lat 1637–1639, przebudowany na barokowy w latach 1707–1709 przez Jana Catenazziego i Pompeo Ferrariego, obecną formę otrzymał w II poł. XVIII w. Ciekawa zabudowa rynku, częściowo z XVIII i XIX w. Przy ul. Kościelnej Kościół farny p.w. św. Mikołaja z II poł. XVII w. — wybitne dzieło Jana Catenazziego. W bogato wyposażonych wnętrzach na uwagę zasługują: nagrobki bpa Bo-

gusława Leszczyńskiego i Rafała Leszczyńskiego, kopuła z bogatymi sztukateriami i ambona z XVIII w. Przy pl. Metziga: barokowy kościół p.w. św. Krzyża (d. zbór ewangelicki), dzieło Pompeo Ferrariego z 1711–1715 z wieżą z 1782 r. wg proj. Karola Marcina Frantza oraz, przy kościele, lapidarium płyt nagrobnych i obelisków od 1620 r. do poł. XIX w. Tuż obok, w dawnej pastorówce z I poł. XVIII w. — Muzeum Okręgowe. Przy ul. Chrobrego: późnogotycki kościół p.w. św. Jana Chrzciciela (niegdyś braci czeskich, później kalwiński) z XVII w. z barokową kaplicą z 1711 r. będącą dziełem P. Ferrariego. Na pl. Kościuszki: d. pałac Sułkowskich z przełomu XVI i XVII w., przebudowany w latach 1750–1760 wg proj. K.M. Frantza.

Miasto opuszczamy kierując się na pn. szosą nr 5 w kierunku Poznania.

141 km ŚMIGIEL

Miasto liczące ponad 5,4 tys. mieszkańców. Gotycki kościół p.w. NMP Wniebowziętej z lat 1439–1443 oraz poewangelicki, klasycystyczny kościół p.w. św. Stanisława, datowany przed 1830 r. Na cmentarzu szachulcowy kościół p.w. św. Wita z 1769 r. z tryptykiem gotyckim z pocz. XVI w. Ratusz klasycystyczny z XIX w., liczne stare domy oraz 2 wiatraki.

144 km CZACZ

Wieś. Kościół p.w. św. Michała, zbudowany w XIV w. jako gotycki, przebudowany w stylu barokowym w XVII w. przez Krzysztofa Bonadurę Starszego. Pałac wczesnobarokowy z XVII w., przebudowany na przełomie XIX i XX w., z parkiem o pow. 19,2 ha. W dawnym zajeździe z początku XIX w. — restauracja „Karczma Husarska”.

153 km KOŚCIAN

Miasto powiatowe nad Obrą, 24,5 tys. mieszkańców. Ośrodek przemysłu rolno-spożywczego

i metalowego. Gotycki kościół farny p.w. NMP Wniebowziętej z XIV–XVI w. z bogatym wyposażeniem wnętrza. Kościoły: późnogotycki, poszpitalny, p.w. św. Ducha z drugiej poł. XV w. i neobarokowy p.w. Pana Jezusa z 1905–1907 r. Ratusz z XIX w. — obecnie siedziba Muzeum Regionalnego. Zespół zabytkowych domów wokół rynku.

176 km STĘSZEW

Miasto nad rzeką Samicą i trzema jeziorami liczące 4,8 tys. mieszkańców. Kościoły: p.w. św. Trójcy, pierwotnie gotycki z XV w. i przebudowany w stylu barokowym w XVIII w. oraz neogotycki z 1905 r. p.w. NMP Niepokalanie Poczętej. W rynku, w domu podcieniowym z drugiej poł. XVIII w. — Muzeum Regionalne. Na skraju miasta grodzisko „Pańska Góra” — miejsce średniowiecznego zamku.

185 km SZRENIAWA

Wieś na skraju Wielkopolskiego Parku Narodowego. We wsi Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego.

199 km POZNAŃ

Wjazd do miasta od strony pld.-zach. ulicą Głogowską.

Tekst: Jerzy Sobczak
Zdjęcia: Zbigniew Schmidt
Projekt graficzny serii: J.B. Łojan
ISBN 83-87816-20-5
Wydawnictwo WBP Poznań 2006